

ségek, összeütközések tere. Itt a konfliktuskezelés négy fő kihívással szembeesül, úgymint: hatalmi erőszak, politikai elnyomás, társadalmi elosztás anomáliái, valamint az etnikai-kulturális pluralitás sérülése. A problémák mindegyike a jogállami normák, a demokratikus elvek, az alkotmányos játékszabályok megsértését jelzi. A békestratégia a konfliktusmegelőzés érdekében ezeken a hiánypontokon avatkozik be – felvilágosítással, politikai nyomással, az érdekartikuláció felkarolásával. Technikailag a stratégia számára bizonyosan a társadalmi elosztás a legkényesebb terület, hiszen az elosztható javak tömegét nyomással, ráhatással bővíteni, a rejtett tartalékokat a birtokon belül lévők ellenében pedig feltárni valójában nem lehet. A megoldás irányába ez esetben a társadalmi igazságosság elvének politikai érvényesítésén keresztül vezethet az út. A pluralitás kérdése annyiban kritikus, hogy akár határon átívelő konfliktuspotenciált teremthet, alkalmat adva külső beavatkozásra. A megelőzés ezen a ponton valóban égető feladat, melynek lépéseit nem lehet eléggé „elsietni”.

A lángra lobbanó konfliktusok – polgárháború, intervenció – lecsendesítése a leginkább erőpróbáló feladat. Hadiszerecséjétől, diplomáciai sakkhúzásoktól, politikai fordulatoktól függő szakaszossággal és hullámmal („elhúzódó konfliktus”) akár évtizedekre szóló munkát adnak a békéltetés számára. Ilyen az észak-ír válság, melyre, úgy tűnik, az idő is megteszi a hatását: a szembenálló felek kimerülnek, s önszántukból végre talán megegyeznek. Hasonló kilátások görög–török viszonylatban, azaz a ciprusi kérdésben egyelőre még nincsenek.

A ciprusi példa tanúsítja: ameddig a konfliktuskezelés (ez esetben nemzetközi hatalmi békéltetés-kísérlet) békés eszközökkel elmehet, az az ENSZ égisze alatt kihelyezett békefenntartó hadtest telepítése a fegyvernyugvás biztosítására, amivel párhuzamosan politikai, diplomáciai erőfeszítések folynak a tényleges békekötés érdekében. Hasonló hadtestek azóta egy sor további tűzfészek lefojtásához „bevetésre” kerültek. Időközben néhány újabb, kiterjedt és végzetesen elfajult konfliktus esetében a nemzetközi politika számára nem maradt más megoldás, mint erőszak jelleggel közbeavatkozni. Vajon a békestratégia csődöt mondott ezekben az esetekben? Vagy elsiettek a beavatkozást? Nehéz a kérdést megválaszolni. Annyi bizonyos, hogy a „szuverenitás tiszteletben tartása és a be nem avatkozás” bevett nemzetközi jogi paradigmája a globális XX. századvégi, XXI. század eleji „új” vagy „aszimmetrikus háborúk” (kétes legitimitációval bíró, határokon átszövődő felkelések, terrormozgalmak) színterén változott, a „nemzetközi közösség” az ENSZ-szel és a NATO-val karöltve felvállalja a beavatkozást. Ezeknél is felmerül a kérdés: „túl későn”, „túl hamar”, és kitűnik a rizikója, ha a konfliktust nem csillapítja, hanem – szándékával ellentétben – sajnálatosan eszkalálja. Akárhogy is áll a stratégia értéke és

megítélése, az természetesen lényeges, hogy intézményes felhatalmazással hitelesített lépésekre kerül sor, eddig még ugyan ki nem próbált módszerekkel, de a kollektív biztonság érdekében.

(A szerző – *1940 – a globális konfliktuskezelés és békepolitika területén széles körű munkásságot kifejtő, mértékadó kutató, egyetemi tanár, legújabb könyve: *Weltordnungspolitik in einer zerklüfteten Welt. Suhrkamp Verlag, Berlin 2011.*)

Komáromi Sándor

Európa territoriális jövőképei: Trendek, versengés vagy kohézió

Lennert, Moritz and Robert, Jacques: The territorial futures of Europe: 'Trends', 'Competition' or 'Cohesion' = Futures, 42. Vol. 2010, 833-845 .p.

„Harmónikus fejlődésének érdekében, a Közösségnek olyan cselekvéseket kell megfogalmaznia és követnie, amelyek a gazdasági és szociális kohéziót erősítik. A Közösségnek különösképpen hangsúlyt kell fektetnie a régiók közötti egyenlőtlenségek felszámolására, és a legelmaradottabb térségek felzárkóztatására.” Egységes Európai Okmány, 130a Cikkely

„A kohéziós politika elsősorban, és leginkább a gazdasági növekedés politikája, melynek célja az Unión belüli növekedés elősegítése.” Danuta Hübner, a Regionális Politikáért felelős Európai Unió Főbiztos.

Az Európai Unió kohéziós politikájának lényege, a régiók közötti egyenlőtlenségek felszámolásában, és az elmaradott térségek felzárkóztatásában nyert megfogalmazást. Az elmúlt években ugyanakkor ez a politika számos kritikai megjegyzés célpontjává vált. A kinyilvánított ellenvélemények szerint az Unió politikájának alapvető paradigmaváltáson kellene átesnie. Az új politika megfogalmazásának első kísérlete a Lisszaboni Stratégia, melyet az Európa Tanács 2000-es Lisszaboni Csúcstalálkozóján fogadtak el. A változtatás melletti legfőbb érv szerint az Európai Uniónak számos új kihívásra kell megfelelnie közép és hosszú távon egyaránt. A globalizáció és a tudásalapú gazdaság kialakulása számos az Unió jövőére nézve alapvető kérdést vet fel. Olyan kérdéseket, amelyek az emberek mindennapi életét befolyásolják, s így a kohéziós politikának is meg kell adnia rájuk a maga választát.

Egy paradigmaváltás következményeit természetesen nagyon nehéz előre jelezni, főként ha a területi hatásokra gondolunk. A jövő kikutatá-

sához felállíthatunk különböző forgatókönyveket, amelyek segíthetnek a politikai viták kialakításakor, és lefolytatásakor azzal, hogy lehetséges jövőképeket vetítenek a döntéshozók elé. A jelen cikkben tárgyalt, az ESPON által 2006-ban felvetett forgatókönyvek is ehhez kívánnak segítséget nyújtani. Az ESPON olyan politika orientált kutatási program, amely az Unió döntéshozó testületei számára készíti kutatási anyagait. A munkában minden Unió ország delegáltja, illetve a meghívott országok képviselői vesznek részt.

A továbbiakban három egymásnak ellentmondó politikai stratégia jövőbeni lehetséges következményeit vizsgáljuk.

A trend szerinti forgatókönyv

Cselekmény

A 2000-es évek második felére nyilvánvalóvá vált, hogy a felmerülő, többszöröződött problémákra a Közösségnek egységes választ kell találnia. A régi és az új tagállamok közötti gazdasági és szociológiai eltérések a régiós politika folyamatos napirenden tartását igényelték. Végül Románia és Bulgária felvételét követően a fókusz a további expanzió helyett az integrációra irányult. A következő évtizedben az Unió bevándorlási politikájában nem történtek komoly változások. A tagállamok közötti átjárhatóság viszont tovább erősödött. Az egyetlen terület, ahol számottevő változások történtek a Közös Agrárpolitika volt.

2015-re várható térbeli változások következtek be. Az elmúlt évtizedben Európa közepes gazdasági növekedést tapasztalt, amely legjobb esetben is csak lépést tartott az USA-val és Ázsiával. Azzal egyidőben, ahogyan sok mezőgazdasági földterület külvárosi, agglomerációs térré változott, az eddig még érintetlen természet nagy része művelés alá került. A volt szocialista blokk országai jelentős felzárkózási folyamaton mentek keresztül, gyakran dupla akkora gazdasági növekedést produkálva, mint a régebbi, nyugati tagállamok. Az infrastruktúrába befektetett komoly összegek következtében sokban javult a közlekedés Európa fővárosai, és nagyobb városai között. Az idő előrehaladtával a tömegközlekedés is egyre nagyobb hangsúlyt kapott, főként az elszabaduló energiaárak következtében. A népesség érezhetően elöregedett, főként a világ más régióival összevetve. 2030-ra komoly területi fejlesztések történtek, részint mivel a klímaváltozás Európa több táját szinte lakhatatlanná tette. Ilyen volt Spanyolország egy része, mely ivóvízhiánnyal küszködött, míg közép-Európa olvadó gleccserei pl. Németországban, Ausztriában, vagy Svájcban pusztító áradásokat hoztak magukkal. Az új tagországok folytatták a felzárkózást az EU 15-ökhöz, míg a balkáni államok

2020-as és Törökország 2030-as felvétele az Unióba új munkaerőpiaci lehetőséget nyitott meg a közösség számára. A kelet és a nyugat közötti gazdasági különbségek makro szinten enyhültek ugyan, de a vidék és a város közötti különbségek szignifikánsan nőttek.

A kohézió orientált forgatókönyv

Cselekmény

Az Unió 2004-es bővítésével az utolsó szög is belekerült a hidegháború korszokjába. Az újonnan csatlakozott országok ugyanakkor gazdaságilag és szociálisan messze a régebbi tagországok mögött álltak. Ha Európa fent kívánta tartani integritását, akkor valamilyen módon fel kellett számolnia ezeket az egyenlőtlenségeket. A kohézió egy alapvető jog biztosításának szempontjából is elengedhetetlen volt: Az európaiaknak joguk van hozzá, hogy saját régiójukon belül éljenek és boldoguljanak, és ne kelljen a piac által teremtett gazdasági kényszer miatt más régiókba vándorolniuk, ahol alkalmazkodniuk kell egy új nyelvhez és új szokásokhoz. A változások motorja így a régiós politika lett. A Közös Agrárpolitikába finanszírozási rendszerében csak kisebb változások történtek, hogy a mezőgazdaságtól függő területen élő népesség ne szakadjon le végérvényesen a társadalom egyéb szegmenseitől. Ugyanakkor a trend forgatókönyvhöz hasonlóan a hangsúly a termelésről itt is a vidékfejlesztésre, és a fenntarthatóságra helyeződött. Az új tagállamok gazdasági növekedése e szerint az elképzelés szerint is megtörtént, de a nagyvárosi területek kevésbé játszottak ebben fontos szerepet. A népesség öregekedése kevésbé vált akuttá a trend forgatókönyvhöz képest. 2030-ra több hosszútávú területi hatás vált nyilvánvalóvá. A klímaváltozás magnitúdója minden természetet védő törvény életbe léptetésének dacára megegyezett a trend szcenárióban leírtakkal. Ugyanakkor az alkalmazkodást segítő rendelkezések alkalmazásának következtében kevésbé vált kritikussá.

A versengés orientált forgatókönyv

Cselekmény

A Lisszaboni Stratégia középtávú felülvizsgálata kijózanító hatású volt. Európa további prosperitásának fenntartásához merész lépéseket kellett tenni. A hangsúly, a tagállamok közötti kooperációról a közös piac erősítésére helyeződött át.

Mivel globális léptékben csak a legfejlettebb régióknak volt esélyük versenyezni, a támogatások legnagyobb részét is ezek nyerték el. Ebből

kifolyólag a piac által fontosnak tartott gazdasági központok közötti összeköttetés javult jelentősen és a vidék egyre inkább elzárva találta magát ezektől. A bevándorlási politika új iránya, az agyelszívás lett. Az Unióval szomszédos államokkal tárgyalások kezdődtek a közös piac kiterjesztésére. Ezzel egyidőben a kormányzati kiadásokat, és első sorban is a mezőgazdasági támogatásokat visszanyírták, a közműveket pedig magánosították. A szociális kohézió, és az integráció másodlagosnak számított. Már 2015-re Európa területi változásokkal kellett szembesülni. A gazdaság növekedés jelentős volt ugyan, de ebből az egyes régiók nem egyenlő mértékben részesedtek. Az ellenőrzési rendszer lazításának hatására nagymértékű bevándorlás indult meg a térségbe. Először a jólképzett szakemberek jelentek meg a munkaerőpiacon, majd az alacsonyabb képzettségű illegális bevándorlók is. E jelenség látható hatást gyakorolt Európa lakosságának összetételére. A trend scenárióhoz viszonyítva a népesség fiatalabb, városiasabb, és nemzetiségileg összetettebb lett. A városok kétarcúvá váltak. Bizonyos negyedek kapukkal és örökkel zárták el magukat a többségtől, és a társadalmilag leszakadt rétegektől.

2030-ra több strukturális változás hatása vált nyilvánvalóvá. Európa metropoliszai kizárólagos gazdasági és társadalmi központokká nőttek ki magukat, amelyek mágnesként vonzották a bevándorlókat. Ez főként a balkáni országok 2015-ös és Törökország 2020-as felvételével vált nyilvánvalóvá. Eközben viszont, a vidéki Európa, a népszerű turista központokat leszámítva hanyatló népességi mutatókat produkált. A biodiverzitás szintén gyors hanyatlásnak indult.

Konklúzió

Az imént bemutatott forgatókönyvek első sorban azt emelik ki, hogy Európának a közeljövőben számos kihívással kell szembenéznie, mely kihívásokra határozott választ is kell adnia. A fentiekben tárgyalt utópisztikus megközelítések a lehetségesen adható válaszok következményeit vették sorra. A klímaváltozással, az öregedéssel, és az energia árak növekedésével kénytelenek leszünk szembesülni, az általánosan választott politikai paradigmától függetlenül. Az ESPON beszámolók nem tekinthetők tudományos kutatásnak, de arra mindenképpen elegendőek, hogy az általuk tárgyalt kérdésekről, mind politikai, mind akadémiai körökben vitákat generáljanak.

Juhász Gergely Ákos

A két Európa humánbiztonsági története

Burgess, Peter, J.–Shahrbanou, Tadjbakhsh:

The Human Security Tale of Two Europes = Global Society, 24. Vol. 2010. 4. No. 44–465. p.

A tanulmány először feltárja a humán biztonság fogalmát, leszögezve, hogy a fogalom tartalma országonként, régióként változó, és a koncepció egyúttal alkalmas a Nyugat-Európai és Kelet-Közép Európai humán biztonsági helyzet leírására, összehasonlítására. Azonban a „tágabb” és „szűkebb” humán biztonsági felfogások további vitákat indukálnak. A humán biztonság koncepcióját az 1994-es ENSZ Humán Fejlesztési Programjáról (UNDP) írt Humán Fejlesztési Jelentésből eredeztetik a cikk szerzői. A Jelentés fő megállapítása, hogy a humán biztonsági kérdések elsősorban nem geopolitikai gyökereűek. A Biztonsági Párbeszéd kiadvány 2004-es különszámában Owen a témáról szóló átfogó tanulmányában megállapítja, hogy a vita három kérdéskör körül kristályosodik ki: az elmélet, a gyakorlat és a kritika kérdései köré. Az elmélet-vita a humán biztonság „szélesebb” és „szűkebb” értelmezési ellentétpárjára épül. Az utóbbit képviselők (pl. Krause, Mack) szerint az erőszakot mint változót egyedül kell alapul venni, míg az előbbieket (pl. Leaning, Alkire) figyelembe kell venni olyan változókat is, mint pl. a szegénység, a betegségek, a klímaváltozás stb. Az utóbbi időben a humán biztonságról szóló vitákban felmerült és központi helyet foglal el az Észak–Dél ellentétének kérdésköre. Ezen értelmezés szerint az alapvető különbség nem a *biztonságos/fejletlen*, ill. *nem biztonságos/fejletlen nemzetek* között van, hanem az ezen ellentétpárral leírható emberek között. Ebben az értelemben is ambivalens marad a humán biztonsági koncepció értéke, és a világban univerzálisan vagy relatíve való alkalmazhatósága nyitott marad. A kérdés az, hogy az 1994-es ENSZ-jelentés mögött álló Mahhub Ul Haq univerzalista megközelítése érvényes-e? Eszerint a humán biztonságot belső, hazai ügynek kell kezelni, beleértve a nyugati országok társadalmait is, azoknak a városi erőszaktól, munkavállalási bizonytalanságtól, egészségügyi járványoktól, a társadalmak militarizálódásától való fenyegetettségét is. Vagy a relativista értelmezés az igaz, amely szerint a Nyugatnak külpolitikai kérdésént kell kezelnie a humán biztonságot, ahol az „Észak” (pl. Kanada, Japán, az Európai Unió) a humán biztonság definícióját a külpolitikához adaptálja, és a humán biztonságot a „többiek” ügyeibe való beavatkozással, pénzügyi segítséggel, szankciókkal stb. kezeli.